

نسبی گرایی در حقیقت مبانی مفهومی و روش شناختی

مؤلف

سید محمد مهدی موسوی

نگارستان اندیشه

تهران - ۱۳۹۸

سرشناسه: موسوی، سید محمد مهدی، ۱۳۷۱-
عنوان و نام پدیدآور: نسبی‌گرایی در حقیقت: مبانی مفهومی و
روش‌شناختی / مولف سید محمد مهدی موسوی، تهران: نگارستان اندیشه،
۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری: ۱۵۳ ص.: جدول: ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م
شابک: 978-622-6607-14-8

وضعیت فهرست نویسی: فیا
یادداشت: کتابنامه، ص.ع. به انگلیسی Seyed Mohammad Mehdi
Mousavi.Truth relativism conceptual and methodological
foundations

موضوع: نسبیت (فلسفه)، Relativity حقیقت - فلسفه -- Truth
Philosophy زبان - فلسفه -- Language and languages
Philosophy معنی‌شناسی (فلسفه) Semantics (Philosophy)

تاریخ: دی: ۲۱/۶۳، رده‌بندی دیویی: ۲۱۲/۶۳
نماره ثبت‌نام: ملی: ۵۶۷۰۸۲۸

نسبی‌گرایی در حقیقت

مبانی مفهومی و روش‌شناختی

نویسنده: سید محمد مهدی موسوی

ناشر: نگارستان اندیشه

طراح جلد: سعید صحابی

چاپ: اول، ۱۳۹۸

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: نسیم

نشانی ناشر: م. انقلاب، ابتدای خ آزادی، خ بهزاد، شماره ۲۹ واحد ۷

تلفکس: ۶۶۴۳۵۴۲۳ - ۶۶۴۳۵۴۱۶

info@cins.ir - www.cins.ir

فهرست

مقدمه ۹

فصل یکم

معناشناسی زبان حساس به بافت

- ۱-۱ حساسیت به بافت ۱۵
- ۱-۱-۱ بافت و مختصات آن ۱۶
- ۱-۱-۲ شواهد حساسیت به بافت ۱۸
- ۱-۱-۳ بافت‌گرایی رادیکال ۲۱
- ۱-۱-۴ اهمیت حساسیت به بافت: مثال و نتیجه ۲۲
- ۱-۲ یک نظریه‌ی معنا چگونه باید باشد؟ ۲۴
- ۱-۲-۱ عناصر یک نظریه‌ی معنا برای زبان ۲۵
- ۱-۲-۲ نظریه‌ی شرط‌صدقی معنا ۲۷
- ۱-۲-۳ جهانهای ممکن ۲۸
- ۱-۳ صدق در بافت: معناشناسی کلین ۳۲
- ۱-۴ صدق در بافت و نمایه: معناشناسی لوییس ۳۶

فصل دوم

نسبی‌گرایی و رقبای کلاسیک

- ۲-۱ محمول‌های نسبی ۴۱
- ۲-۱-۱ عینی‌گرایی ۴۳
- ۲-۱-۲ بافت‌گرایی ۴۵
- ۲-۱-۳ وصف‌الحال‌گرایی ۵۰

۶ ■ نسب‌گرایی در حقیقت (مبانی مفهومی و روش‌شناختی)

۲-۲ طرح کلی یک رویکرد نسب‌گرایانه..... ۵۴

فصل سوم

معناشناسی‌های بافت‌گرایانه

۳-۱ محتوا و بافت..... ۵۷

۳-۱-۱ مسأله‌ی ثبات و تغییر..... ۵۸

۳-۲-۱ محتوا چیست؟ حامل ارزش صدق چیست؟..... ۶۱

۳-۲-۲ بافت‌گرایی نمایه‌ای (IC)..... ۶۳

۳-۲-۱ بافت درایی نمایه‌ای چیست؟..... ۶۳

۳-۲-۲ پارادایم‌های ایرادها..... ۶۶

۳-۳ بافت‌گرایی غیرنمایه‌ای (NC)..... ۷۲

۳-۳-۱ بافت‌گرایی غیرنمایه‌ای چیست؟..... ۷۳

۳-۳-۲ نسب‌گرایی معتدل..... ۷۶

۳-۳-۳ پارادایم‌های ایرادها..... ۸۰

فصل چهارم

صدق نسب‌ی

۴-۱ مقدمه..... ۸۵

۴-۲ بیان موضع: حساسیت به ارزیابی..... ۸۸

۴-۲-۱ نسب‌گرایی چیست؟..... ۸۸

۴-۲-۲ هستی‌شناسی بافت ارزیابی..... ۹۴

۴-۲-۳ حاملان صدق نسب‌ی کدام‌اند؟..... ۹۵

۴-۳ نسب‌گرایی در چارچوب معناشناسی لوییسی..... ۱۰۱

۴-۴ کاربردشناسی صدق نسب‌ی..... ۱۰۵

۴-۴-۱ اختلاف..... ۱۰۶

۴-۴-۲ بازپرس‌گیری..... ۱۱۷

۵-۵ انسجام و فهم‌پذیری	۱۲۱
------------------------------	-----

فصل پنجم

طرحی از یک فرااخلاق نسبی‌گرایانه

۵-۱ دو برداشت از نسبی‌گرایی اخلاقی	۱۳۰
۵-۲ فرااخلاق بافت‌گرایانه	۱۳۳
۵-۳ فضایل نسبی‌گرایانه	۱۳۵
۵-۴ «باید» و «خوب» اخلاقی	۱۳۷
نتیجه‌گیری	۱۴۳
منابع	۱۴۷

مقدمه

تصور کنید شما و دوستان برای دیدن تابلوی مونالیزا به پاریس سفر کرده‌اید. دوست شما پس از تماشای تابلو اظهار می‌کند که «مونالیزا زیبا است»، اما این نقاشی چنانگی به دل شما نمی‌زند و برخلاف او اظهار می‌کنید که «مونالیزا زیبا نیست». ممکن است شما و دوستان بکوشید در دفاع از ادعایتان استدلال کنید و بکوشید یکدیگر را قانع کنید تا دیگری ادعایش را پس بگیرد. آیا شما برآستی با یکدیگر اختلاف نظر دارید؟ آیا ادعای یکی از شما درست و دیگری نادرست است یا اینکه اظهار هر دو درست است؟ چگونه می‌توان درباره صدق اظهارهای شما داوری کرد؟ این صحنه به همراه برخی شهودهای دیگر نشان می‌دهد که چیزی در گفتمان‌ها و باطن‌شناختی و گفتمان‌های مانند آن هست که، برای مثال، در مقایسه با گفتمان علمی نیازمند شرح متفاوتی از صدق است. نسبی‌گرایی در صدق این آموزه است که «مونالیزا زیبا است» دارای صدق نسبی است.

در تاریخ فلسفه فیلسوفان انگشت‌شماری خود را نسبت به خواننده‌اند. همچنین فلسفه‌ی تحلیلی معاصر گرایشی ضدنسبی‌گرایانه داشته است. بیشتر فیلسوفان بر این باورند که نسبی‌گرایی ایده‌ای نامنسجم، خودشیفته، و فهم‌ناپذیر، یا در بهترین حالت، مغشوش است. اما آنچه نباید مورد غفلت قرار بگیرد این است که پیش از هر گونه داوری درباره این دیدگاه باید پرسید که «نسبی‌گرایی» به چه معناست. تا زمانی که مدعای نسبی‌گرایی بروشنی و بدون ابهام تشریح نشود، هیچ بحث جدی فلسفی پیرامون آن نمی‌تواند شکل بگیرد.

فلسوفی که نوشتار حاضر درباره‌ی اوست، یعنی جان مک‌فارلن، بر آن است که تاکنون هم مدافعان و هم مخالفان نسبی‌گرایی بر سر چیزی مناقشه کرده‌اند که آنقدر مبهم بوده است که به لحاظ فلسفی جذابیته نداشتی باشد.

بنابراین پرسش محوری ما باید این باشد که نسبی‌گرایی دقیقاً چیست. به اجمال می‌توان گفت که نسبی‌گرایی در صدق این آموزه است که صدق برخی جمله‌ها، اظهارها، یا گزاره‌ها نسبی است. فارغ از این پرسش مهم که صدق این عناصر معناشناختی به چه چیز یا چیزهایی نسبی است، پرسشی که به لحاظ فلسفی بی‌پایان‌تر است این است که: صدق این جمله‌ها، اظهارها، یا گزاره‌ها چگونه نسبی است؟ و اینکه: ما از صدق نسبی‌شده به این معنا چه می‌فهمیم؟ تمام روزه‌ی مک‌فارلن، به اذعان خود و آثارش، تلاشی است برای پاسخ‌دادن به این دو سؤال. بسیار مهم. دادن شرحی بسنده از جمله‌های دارای محمول‌هایی مانند «این»، «خشم»، «خوب» و همچنین مسأله‌هایی مانند موجهات معرفت‌شناختی، معیارهای معرفت، گزاره‌های ناظر به آینده و غیره، به هدف اصلی بخشی بزرگی از فیلسوفان زبان و زبان‌شناسان در دهه‌های اخیر تبدیل شده است. پروژه‌ی مک‌فارلن نیز در ادامه‌ی همین گرایش نوظهور تعریف می‌شود.

از نظر مک‌فارلن آنچه یک نظریه‌ی معناشناختی را نسبی می‌کند، اعتقاد به ایده‌ای به نام حساسیت به ارزیابی است. به طور دقیق‌تر، میان بیشتر معناشناسان در حوزه‌ی زبان حساس به بافت، توافق وجود دارد. است که معنا و صدق جمله‌هایی مانند «مونالیزا زیبا است» به بافتی که جمله در آن بکار می‌رود، به اصطلاح بافت کاربرد، بستگی دارد. این دیدگاه را بافت‌گرایی می‌نامند. لیکن مک‌فارلن نسبی‌شدن به بافت کاربرد را برای تعیین ارزش صدق این سنخ جمله‌ها کافی نمی‌داند. از نظر او، برای تعیین ارزش صدق «مونالیزا

زیبا است» و تبیین درست رفتارهایی مانند/اختلاف دو نفر درباره‌ی این ادعا، به بافتی دیگری به نام بافت/ارزیابی نیاز داریم. بنابراین بافت‌گرایی تبیین درستی از معناشناسی این جمله‌ها و نیز شیوه‌ی کاربرد واقعی جامعه‌ی زبانی از آنها نیست. از نظر مک‌فارلن نسبی‌گرای واقعی کسی است که معتقد باشد برخی جمله‌ها، اظهارها، یا گزاره‌ها خود حساس به ارزیابی‌اند: صدق و کذب آنها نه تنها وابسته به بافتی است که در آن بکار می‌روند بلکه وابسته به بافتی است که راجعاً به ارزیابی و سنجیده می‌شوند.

متن پیش‌رو به طور کلی گزارش، نقد، و تحلیلی است از اینکه چگونه می‌توان ایده‌ی حساسیت به ارزیابی را به چهارچوب معناشناسی‌های متعارف درباره‌ی جمله‌های مورد بحث وارد کرد و اینکه چگونه می‌توان با استفاده از شواهدی برگرفته از کاربرد واقعی زبان و هنجارهای حاکم بر آن صدق حساس به ارزیابی را منسجم و تفسیر ساخت. یک روند طبیعی برای پیشبرد مباحث این است که نخست مسأله‌ی آغازی را که به این فلسفه‌ورزی‌ها دامن زده است تشریح کنیم، مبانی‌ای را که نسبی‌گرایی در صدق بر آنها استوار شده است بررسی کنیم، سپس با دادن شرحی از رقبای نظری، نسبی‌گرایی در صدق نشان دهیم که منظور ما چه چیز نیست، و سرانجام به تعریف خود آموزه و کاربردهای آن پردازیم. نوشتار حاضر از این الگو پیروی می‌کند. بنابراین محتوای فصل‌های ما چنین‌اند:

فصل یک زبان حساس به بافت و معناشناسی‌های استاندارد برای تبیین جمله‌ها و گزاره‌های حساس به بافت را مورد بحث قرار می‌دهد. در این فصل اهمیت مفهوم «بافت» و مسأله‌های فلسفی‌ای که برمی‌انگیزد بررسی خواهد شد. کوشش این فصل بر آن است که نشان دهد یک نظریه‌ی معنا به طور عام و نظریه‌ی معنایی که می‌خواهد به حساسیت به بافت پردازد به طور خاص

چه شکلی باید داشته باشد. همچنین به طور خلاصه دو چهارچوب معناشناختی مشهور، یعنی چهارچوب‌های کپلن و لویس، را معرفی می‌کنیم. نسبی‌گرایی مک‌فارلن به یک معنا جرح و تعدیلی در همین چهارچوب‌های استاندارد به شمار می‌رود.

فصل دوم می‌کوشد با محور قرار دادن یک نمونه از جمله‌های مورد مناقشه شایع از نسبی‌گرایی را به نمایش بگذارد. برای این کار سه نظریه‌ی رقیب، یعنی عینی‌گرایی، بافت‌گرایی، و وصف‌الحال‌گرایی، به ترتیب توصیف و نقد شده‌اند. وصف‌الحال‌گرایی فصل این است که به اجمال نشان دهد که نسبی‌گرایی می‌تواند رویکردی قابل اطمینان برای تبیین جمله‌هایی مانند «مونالیزا زیبا است» یا «کدوی پخته خوش مزه است» به شمار رود. تفصیل آن به فصل چهارم واگذار شده است.

فصل سوم شامل گزارشی است از دسته‌ای از نظریه‌های رقیب که به نظریه‌های بافت‌گرایانه شناخته می‌شوند. بافت‌گرایی بخش معتنا بهی از آثار فیلسوفان در این حوزه را به خود اختصاص داده است و شاید بتوان ادعا کرد بیشتر آنها به نحوی به این آموزه پایبندند. مک‌فارلن می‌کوشد با روایت‌های دقیقی که از بافت‌گرایی به دست می‌دهد، ناکارآمدی آن را نشان دهد. نتیجه‌ی فصل این خواهد بود که علیرغم اینکه می‌توان مفهوم بافت‌گرایی را به پارامترهای زیادی نسبی کرد، اما هر نسبی‌سازی صدق ما را نسبی‌گرا می‌داند. و همچنین معناشناسی‌های متعارف بافت‌گرایانه از تبیین برخی رفتارهای انسانی خاص ما عاجزند.

فصل چهارم هسته‌ی اصلی پروژه‌ی ما را می‌سازد و تمام بحث‌های پیش‌گفته را تکمیل می‌کند. این فصل شرح مفصلی است از تلاش مک‌فارلن برای ارائه‌ی معناشناسی متناسب با حساسیت به ارزیابی و تلاش او برای فهم‌پذیر ساختن

این ایده از طریق قدرت تبیینی آن در کاربردشناسی زبان طبیعی. در این فصل پاسخی روشن به این پرسش داده می‌شود که صحبت کردن از صدق نسبی شده به بافت ارزیابی به چه معناست، یا، به بیان دیگر، صدق-در-بافت-کاربرد-و-بافت-ارزیابی چگونه چیزی است. تبیین نقش نظری صدق حساس به ارزیابی چنین مشخص خواهد شد که آن را در چهارچوب بزرگتر شرح کاربرد زبان ببینیم. در این صورت، تفاوتی عملی بین جمله‌ها و گزاره‌های حساس به ارزیابی و میرحساس به ارزیابی مشخص، و موضع نسبی‌گرایی در صدق روشن خواهد شد. به طور مشخص نشان داده می‌شود که برخی داده‌های مهم زبانی ناظر به گفتمان زبانی و غیره، از جمله دو کنش اختلاف‌نظر و بازپس‌گیری، به پشتیبانی نسبی‌گرایی در صدق و فقط آن برمی‌خیزند.

فصل پنجم یکی از کاربردهای صدق نسبی را مورد بررسی قرار می‌دهد: نسبی‌گرایی فرااخلاقی. مساهمت آشکار حاضر در این فصل آشکار می‌شود. در اینجا می‌کوشیم با تعریف نسبی‌گرایی در اخلاق، آنگونه که به طور متعارف نزد فیلسوفان اخلاق فهمیده می‌شود، یک معناشناسی نسبی‌گرایانه درخور آن به دست بدهیم و نتایجی از آن استخراج کنیم که به توان ایده‌ی حساسیت به ارزیابی افزوده شود. این مهم را با تحلیل دو محموله اخلاقی «بایسد» و «خوب» در چهارچوب معناشناسی مک‌فارلن انجام داده‌ایم.